Geçmişten Günümüze ŞEHİR VE ÇOCUK 1

Ed.: Osman Köse

Canik Belediyesi Yay., Samsun, 2016, ss.719-730.

SOSYAL DEĞİŞME ve MODERNLEŞME KARŞISINDA ÇOK ÇOCUKLU GELENEKSEL AİLELERDE ÇOCUĞUN GELECEĞİ

İsmail Kıran, Ecole DesEtudes Hautes En Sciences Sociales(EHESS), ismayilkiran@yahoo.com

Doç.Dr.Zeydin Yıldız, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, zeydin@hotmail.com

Sosyal değişme ve modernleşme olgusu sosyo-kültürel hayatın bütün kurumlarında olduğu gibi geleneksel ve modern aile ayrışması üzerinde etkili olmuştur.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde doğurganlık oranının yüksek olması, geleneksel üretim tarzları ve çocuğun ekonomik bir faktör olarak düşünülmesi gibi faktörler geleneksel ailelerin fazla çocuk yapmalarına neden olmuştur.

Kent ailesinde ise çocuk ekonomik bir etkinlik olmadığı gibi yetiştirilmesi, eğitim ve toplumsallaştırılması aile bütçesine ağırlık getirdiği için kent ailesi çocuk sayısını sınırlandırma yoluna gitmiştir. Sonuçta ortaya çıkan çekirdek ailedir.

Anahtar Kavramlar: Sosyal değişme, çok çocuklu geleneksel aile, Doğu ve Güneydoğu, kent ailesi.

THE FUTURE OF THE CHILDREN IN THE VERY TRADITIONAL FAMILIES WITH LOTS CHILDREN IN THE CONDITION OF SOCIAL CHANGE and MODERNIZATION

Abstract

Social change and modernization as in the case of socio-cultural life of the whole institution had an effect on the separation of traditional and modern families.

The high fertility rate in Eastern and Southeastern Anatolia, the traditional mode of production and to be considered as an economic factor; all these factors become the reasons of having more children in the traditional families.

The urban family is limited the number of their children because for urban families raising children is not an economic revenue but the education and socialization of the children is an expense in the family budget. The result is the small modern family.

Keywors: social change, traditional family with many children, East and south east, modern family

1.Giriş

Aile, bir toplumun en muhafazakâr ve en az değişen kurumlarından biridir. Anne, baba, çocuklar ve bunların temsil ettiği akrabalardan oluşan ekonomik ve toplumsal bir birim olduğu için toplumdaki değişim aile yapısını etkiler bunun sonucunda da toplumun biçimlenmesini sağlayan

sosyo-ekonomik ve kültürel koşullar da aileyi biçimlendirir. Toplumsal örgütlenmenin ve kurumsallaşmanın temel birimi olan aile, aynı zamanda toplumun temeli, çekirdeği ve işlevsel bir öğesidir. Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı ve toplumda oluşturulmuş bulunan maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran, biyolojik, psikolojik, ekonomik, sosyal ve hukuki yönleri bulunan toplumsal bir birimdir.[1]

Aile, insanlık tarihiyle birlikte var olmuştur. Birçok toplumsal kurum gibi aile de tarih boyunca önemli değişiklikler geçirmiş, işlevlerinde farklılaşmalar olmuş ancak hiç bir toplumda yerini, önemini ve değerini yitirmemiştir. Örneğin geniş aile, geçirmiş olduğu değişim sonucu küçülmüş çekirdek aileye dönüşmüştür. Eğitim, yönlendirme ve meslek edindirme gibi bazı alanlardaki işlevlerini başka kurumlara bırakırken, çocuk yapma, sevgi, koruma, büyütme, yetiştirme, ahlaki eğitim, toplumsallaştırma ve kişisel gelişim gibi alanlardaki işlevlerini ise sürdürmeye devam etmektedir. İnsan neslinin korunması ve devamını sağlama gibi temel niteliklerini de hiç bir dönemde ve toplumda kaybetmediği gibi bugün de aynı şekilde devam ettirdiği görülmektedir.

Sosyal değişme ve modernleşme sonucu, geleneksel geniş ailenin geçirmiş olduğu dönüşümlerden sonra yerini küçük aileye bırakmıştır. Küçük aile, akrabalık bağlarının göreceli olarak önemini yitirdiği, kentsel alanda yaşayan insanların kurduğu sanayi, ticaret ve hizmet sektöründe çalışan insanlardan oluşan, karar alma mekanizmalarının aile içindeki üyeler arasında paylaşıldığı aile biçimidir. Küçük ailede hem sayı hem de görevler açısından sınırlılıklar söz konusudur. Sanayileşmeyle beraber kadının kas gücünü gerektiren işler az olduğu için hamilelikler artık planlanabilmekte ve anne sütünün yerine bebek için alternatif ürünlerin sunumu yapılabilmektedir. Daha açıkçası kadınlar, eşlerini ve çocuklarını besleyebilecek kadar ekonomik bağımsızlığa sahip olmuşlardır. [2] Bununla beraber sosyal değişmenin hızla yaşandığı bir toplum modelinde geleneksel geniş aileye ait bir takım özellikleri de taşır.

Bunun dışında aile yapısı toplumdan topluma değişebileceği gibi zamana ve mekâna göre de değişebilmektedir. Aile yapısı aynı toplum içinde farklı coğrafi bölgelere ve yerleşim yerlerine göre de farklılık arz etmektedir. Örneğin köy ailesinde birey sahip olduğu statüye uygun rolü ifa ederken gücünü her zaman geleneksel değerlerden almıştır.

Bunları açıklayıcı mahiyette bu çalışma, Van, Bitlis ve Muş illeri ve bu illere bağlı ilçe ve köylerde gerçekleştirilen alan araştırmasının sonuçlarına dayanmaktadır. Bu araştırma ile sosyal değişme sürecinin ailenin yapısında meydana getirdiği değişmeler, çok çocukluluk, çocuğa bakış, çocuğun toplumda değişen rolü ve ekonomik değişim gibi faktörler incelenmiştir.

1. Sosyal Değişme ve Modernleşme

Sosyal yapı, toplumu oluşturan öğeleri, bu öğelerin toplum içerisindeki yerleri ve aralarındaki ilişkiler ile bu ilişkilerin işleyişindeki düzenlilikleri açıklar. Bu şekilde her hangi bir ekonomik sistemin hangi aile, eğitim ve benzeri düzenlemeleri gerektireceğini ve hangi siyasi ve dini kurumlarla bağdaşıp bağdaşamayacağı anlaşılabilir. Neslin devamı, gençlerin sosyalleştirilmesi gibi temel işlevler ve onları yerine getiren öğeler bir bütün olarak sistemi oluştururlar. Sistemde herhangi bir değişme diğerlerini de etkiler. Her sosyal yapının kendi içinde bir dengesi ve göreli bir sürekliliği vardır. Toplumlar dinamik bir yapıya sahip olduklarından değişen dengelerin yerini yenisi alır ve sonuçta farklılaşarak bütünleşme sosyal yapı içinde meydana gelir.[3]

Sosyal değişime gelince, toplumun sürekli bir şekilde değişme içinde olduğu görülmektedir. Ama değişmeye neden olan faktörler, değişmenin yönü ve bir süreç olarak değişmenin kendisi söz konusu olduğunda bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İlerleme, gelişme, ekonomik büyüme veya ekonomik gelişme gibi kavramlarla da sosyal değişme açıklanmaya ona bir yön ve değer hükmü biçilmeye çalışılır. Sonuçta onun hiçbir yön ve değer hükmü ifade etmediği anlaşıldığı için o bu

1 Önay Sayın, *Aile Sosyolojosi*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1990, s.2.

2 Esther Vilar, *Le Sexe Polygame Le De L'Homme A Plusieurs Femmes*, Les Cahiers du Grif, éd. Albin Michel, 1976, s.24.

3 Birsen Gökçe, *Türkiye2nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar*, Savaş Yayınevi, Ankara 1996, s.4.

durumda ilerleme kadar gerilemeyi de temsil etmektedir. Çünkü her iki kavramda değişmeyi ifade etmektedir. Bu noktada asıl olan değişme kavramının, uygulandığı sosyal realitede bir farklılaşma meydana getirip getirmediğidir.[4]

Sayın'a göre sosyal değişme dört özelliği yansıtan zorunlu bir fenomendir. Bu nedenle evvela çok sayıda bireyin yaşam koşullarıyla birlikte biçimlerini ve zihinsel evrelerini etkilemelidir. İkincisi, bir yapı değişikliği yaratmalı ve bunun sonucunda toplumun bütününde veya bileşenlerinin birçoğunda değişikliklerin olduğu gözlemlenmelidir. Üçüncüsü, bu yapı değişimi zamanla davranış kalıplarını aynileştirmeyi gerekli kıldığı için şekil değişimlerinin birliği veya zaman içinde birbirini izleyen iki veya birçok nokta arasındaki değişimleri betimlemelidir. Son olarak da sosyal değişme devamlılık özelliği göstermelidir.[5] Serbest sosyal değişmeler ve müdahale yoluyla yapılan sosyal değişmelerden de söz edilebilir. Serbest sosyal değişmeler, kendiliğinden meydana gelir ve toplumun dinamizminin ürünüdürler. Müdahale yoluyla sosyal değişmeler ise değişmenin hızına, yönüne veya her ikisine bağlı planlı ya da baskı yoluyla şekillenen değişmelerdir.

Sosyal değişmeye etki eden faktörlere bakıldığında ise sosyal değişme üzerinde, sürekli olarak fiziki çevrede meydana gelen değişmelerin etkili olduğunu görmek mümkündür. Nüfusun nitelik ve niceliğine yönelik özellikler, uyulması gereken normlar ve tavırlar ile bunlar üzerinde etkili olan din ve kültürün maddi kazanımlarından söz etmek mümkündür. Ayrıca aydınların, ideoloji haline gelmiş fikir ve düşüncelerle modernleşme çabaları da sosyal değişme üzerinde etkin rol oynarlar.

Sonuç itibariyle sosyal değişme bir yapı değişikliğidir ve burada kültürel öğeler önem arz etmektedir. Kültür faktörü sosyal değişmeyi yönlendiren önemli bir etkendir. Sosyal değişmenin ortaya çıkabilmesi, kültürün bir fonksiyonu olan çevre ve teknolojinin insanlar tarafından kullanılmasına bağlıdır.

Modernleşme ise Batı Avrupa'da Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve siyasal değişimleri ifade eder. Aydınlanma düşüncesinin bir ürünü olan modernizm, geleneksellikten kopuşu ve yeniliği anlatmaktadır. Bireyin ve bireysel aklın ön planda olduğu eski kurum ve düşünce yapılarının yıkılıp yerine aklın egemen olduğu yeni bir dönemi işaret etmektedir. 17. Yüzyıldan itibaren Avrupa'da başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi bugün de etkisini sürdürmeye devam etmektedir.[6] Şerif Mardin ise Türkiye'de modernleşme sürecini Osmanlı ile başlatır ve Türk modernleşmesini merkez- çevre ilişkisi etrafında değerlendirir.[7]

Aydınlanma düşüncesinin bir ürünü olan modernizm Batı Avrupa'nın ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapısını değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Hem bireysel ve hem de toplumsal yapıda ortaya çıkan bu değişim ve dönüşümler ortaya yeni bir toplum tipi sunmuştur. Rönesans, Reform ve Sanayi Devrimi Avrupa'nın sosyal yapısını tamamen değiştirmiş ve Batı Avrupa'yı dünyanın geri kalan bütün ülkeleri için ulaşılması gereken bir hedef haline getirmiştir. Bundan böyle ulaşılmak istenen Batı'nın ekonomik, sosyal ve kültürel yaşantısı olmuş ve bunu "Tarihin Sonu" teziyle sunanlar bile olmuştur. Sanayi Devrimi sonrası oluşan modern toplum, tek yönlü modernlik anlayışını benimsediği için modernleşmeye çalışan doğu toplumlarında bu durum bazı eleştirilere neden olmuş ve bunun sonucunda alternatif çoğulcu modernlik kuramlarına vurgu yapılmıştır. Sonuçta da modern toplum olabilmek için izlenmesi gereken tek yolun Batı'nın geçtiği aşamalar olmayacağı bunun yerine "Batı Dışı Modernlik"[8] gibi bir kavram ortaya atılmıştır. Ama burada modernizmin temel belirleyicisi Batı Avrupa olmaya devam etmektedir.

Bu sosyal değişme ve modernleşme çabalarına paralel olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde sosyal değişmeyle beraber geleneksel toplum yapısından modern toplum yapısına doğru bir geçiş süreci yaşanmaktadır. Bu durum "geçiş halindeki toplum" şeklinde tanımlanabilir. Geçiş

---

4 Amiran Kurtkan Bilgiseven, *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1986, s.221.

5 Önay Sayın, *Sosyolojiye Giriş(Sosyolojinin Temelleri),* Erdem Kitapevi, İzmir 1985, s.117.

6 Anthony Giddens, *Modernliğin Sonuçları*(Çev:E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998, s.11.

7 Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplumsal Siyaset(Makaleler),* İtetişim Yayınları, İstanbul 1997, s.89.

8 Nilüfer Göle, *Batı Dışı Modernlik: Kavramı Üzerine*., Ed: U. Kocabaşoğlu, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce-Modernleşme ve Batıcılık- içinde Cilt 3, 2002, s.62..

döneminin bir özelliği olan gelenekçi toplum öğeleri ile modern toplum öğelerini aynı zamanda ve aynı yerde görmek mümkündür.

2. Çok Çocuklu Geleneksel Aile

Aile biçimlerini hane halkı ve yerleşim yeri esasına göre iki grupta toplamak mümkündür: Birincisi, hane halkı esasına göre ailelerdir: Bu da "büyük aile" ve "küçük aile" olmak üzere iki grupta incelenebilir. Büyük aile terimi sosyoloji terminolojisinde geniş aile; ataerkil aile, geleneksel aile ve geleneksel geniş aile terimleriyle de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.[9] Bu bağlamda geniş aile, çok sayıda kandaş ya da çekirdek ailelerin aynı çatı altında oturmasından oluşan bir aile tipidir. Bu aile tipi 18. ve 19. yüzyıllarda Batı toplumlarının kırsal kesiminde de yaygın bir şekilde yaşanmıştır.[10] Bunun da nedeni Batı toplumlarındaki dağınıklık ve eğitime ayak uyduramayan bireyler yetiştirmeyi engellemesinin yanı sıra gençlerin sokağa ve buhrana düşmesi gibi sonuçlar doğurmadığı düşüncesidir. 19. Yüzyıldan itibaren asıl pedagojik değişim yaşanmaya başlanmış ve aynı yüzyılda refah seviyesindeki artış ile birlikte daha az çocuğa daha iyi ve etkili eğitim verme fikri gelişmeye başlamıştır.

Geniş aile, ataerkil geniş aile ve geçici geniş aile olmak üzere ikiye ayrılır. Ataerkil geniş aile; aile reisinin eşi, evli çocukları, evli oğullarının eşleri ve onların çocukları ile aile reisinin evlenmemiş erkek ve kız çocuklarından oluşur. Bu aile tipinde ailenin en yaşlı erkek üyesi ailenin reisidir ve aileyi idare eder. Bu aile de "biz duygusu" hakimdir ve kişilerin hareketleri grubun kontrolü altındadır. Geçici geniş aile ise, aile reisinin kendisi, eşi, çocukları, annesi, babası, bekar kardeşleri veya eşinin ya da her ikisinin yakınlarının da bir arada olduğu ailedir.[11]

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde 1980'li yıllara kadar çok çocuklu geleneksel geniş aile tercih edilmiştir. Çok çocuk, özellikle de erkek çocuk sahibi olmak önem arz etmiştir. Hane halkı emeğine dayalı bir aile ekonomisi için çocuk öncelikli olarak fazladan çalışacak bir insan anlamına gelmektedir. Bunun için de erkek çocuk belirli bir yaştan sonra ailenin her türlü uğraşına aktif olarak katılmaktadır. Bu durum her ne kadar pozitif bir faktör olarak gözükse dahi sonuçta çocukların kendilerine özgü varlıklarını unutmaları gibi olumsuz bir nedene de sebep olmuştur.[12] Köylerde çocukların okula gitmemesi, küçük yaşlardan itibaren hanelerin emeğe dayalı üretiminde önemli rol almalarına neden olmuştur. Yapılan görüşmelerde de erkek çocuklara neden daha çok değerin verildiğini şu örnekle de özetlemek mümkündür: "Çocuklarımızdan biri ailemizin çobanlığını yaparken, diğer birkaçı ev işlerini, geriye kalanlar ise gelir getirici işlerde çalışmaktadırlar. Ayrıca ailemize yapılacak olan bir saldırı söz konusu olduğunda ise hepsi ortaklaşa hareket ederler".

Haneye hem kendi gücüyle, hem de evlendiği kadının gücüyle katkı sağlayan erkek çocuklar bu nedenle pratik anlamda oldukça kıymetlidirler. Ayrıca erkek çocukların anne baba tarafından yaşlılıkta hem maddi ve hem de manevi açıdan güvence olarak görülmeleri de onların değerini arttıran bir diğer nedendir. Çocuklara yüklenen olumlu ve olumsuz değerleri ekonomik, psikolojik ve sosyal olmak üzere üç alanda değerlendirmek mümkündür. Çocuklara yüklenilen ekonomik değerler, onların ev işleri ve ev ekonomisine sundukları katkı ile aile bireyleri için gelecek sigortası olarak görülmeleri olumlu değer olurken, çocukların yetişme sürecinde yapılan tüm masraflar da olumsuz değerler olarak kabul görmektedir.[13]

Erkek çocuğun doğumuyla beraber kadının işi ve sorumluluğu artmış ve bunu gelecekte maddi ve manevi destek için bir yatırım olarak görmüştür. Bunun yanı sıra baba soyuna dayalı bir aile yapısı için de erkek çocukların soyun devamını sağlayacak olmaları onların kıymetini arttıran bir başka nedendir. Baba soyuna dayalı bir aile yapısı içinde mikro ölçekte soyu devam ettiren erkek evlatlar,

---

9 Serim Timur, *Structure de la Famille en Turquie*, Ankara 1972, s.32..

10 İlber Ortaylı, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayınları, İstanbul 2001, s.103.

11 Feridun Merter, *1950-1983 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler(Malatya Örneği)*, Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.27.

12 Bekir Onur, *Çocuk Tarih ve Toplum*, İmge Kitapevi, Ankara 2007, s.97.

13 Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Çocuğun Değeri: Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1980, s.58.

makro ölçekte milletin devamcısıdırlar. Bu nedenle kadınların erkek çocuk doğurmasına biçilen değerin makro ölçekli bir anlamı da bulunmaktadır.

Kadınlar aile içinde çok sayıda erkek çocuk olması için doğum yapmakta eğer kendileri bu görevi yerine getiremezlerse eşinin ikinci bir evlilik daha yapmasına izin vermektedirler. Çok sayıda erkek çocuğa sahip olmak bulunulan ortam için hem kadının ve hem de erkeğin statüsünü yükselttiği için aynı zamanda bir statü ve güç kazanma aracıdır. Bu sonuç kadınlar arasında bir rekabet yarattığı için onlar üzerinde belli bir baskının oluşmasına da neden olmaktadır. Görüşme boyunca bazı kadınlar erkekten ziyade çok sayıda kız çocuk dünyaya getirmelerinin kendilerine büyük acılar verdiğini söylemişlerdir. Bu durumda olan kadınlar, kendilerini eşleri ve eşlerinin akrabaları tarafından baskı altına alındıklarını hatta eşlerinin bu nedenle sırf erkek çocuk sahibi olmak için ikinci defa evlenme yoluna gittiklerini de söylemişlerdir.

Diğer taraftan geleneksel yapı içinde "sosyal eşitsizliğin" en büyük örneği olarak kız çocukların mirastan pay almaması ve okula gitmesi gerekirken evlendirilerek başka bir ailenin içinde yaşamlarına devam edecekleri düşüncesi söz konusudur. Baba evinde bir misafir gibi görülen kız çocukları, gelin olacakları hane için de belli bir emek katkısı olarak değerlendirilmektedirler. Bunun için de evlendirilen her genç kız için belli bir miktarda başlık parası(emek değeri) ödenmektedir. Yeni evlenen genç kadın kendisi için ödenen "emek değeri" nedeniyle gelin olarak gittiği hanenin işlerini yapmak zorundadır. Buna bağlı olarak yeni evlenen kadınlar hane içindeki hiyerarşide en alt sırada yer alırken kaynanaları hiyerarşinin en üst yerindedirler. Hiyerarşinin en altında yer alması onu her türlü tarımsal üretimde bulunmasına ve evin diğer işlerini de yapmasına mecbur bırakmaktadır. Onun statüsü ancak erkek çocuk doğurabilmesi ve yaşının ilerlemesiyle değişir.

Erkeklerin eve gelin getirmeleriyle beraber kadının saygınlığı doruğa ulaşır. Bundan itibaren işi hafiflediği için genç kadınların arasına katılması daha rahat olur ve üretimin yönetsel kısımlarına bile katılabilir.[14] Bu nedenle Türkiye'de kadınlar eşlerine yakın olmayı önemsemektedirler. Onlar için en önemli yaşam değeri eşlerine yakın olmaktır. Onlar, bu değeri sağlamanın önemli bir yolunun erkek çocuk sahibi olmaktan geçtiğine inanmaktadırlar.

Diğer yanda küçük aile veya "çekirdek aile" ise sanayi devriminin bir sonucu olarak ekonomik ve teknolojik değişmelerle birlikte sosyal faktörlerin etkisiyle ailenin işlevlerinde meydana gelen değişmelerin ve farklılaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen, aynı evde oturan, ekonomik işbirliği ve üreme özelliklerine sahip olan bir birimidir. Ekonomik ve teknolojik gelişmeler ile bunun göstergesi olan endüstrileşme ve beraberinde getirdiği kentleşme toplumsal yapıda yeni oluşum ve düzenlemelere yol açmış ve bunlar da kurumların işleyişi üzerinde etkili olmuştur. Bu süreç toplumsal kurumlardan biri olan ailenin de biçimini değiştirmiştir.[15]

İkincisi ise yerleşim yeri ölçütüne göre aileler: Türkiye'de birbirinden farklı yapı ve fonksiyonlara sahip dört aile tipinden söz edilebilir. Bunlar; "köy ailesi", "kasaba ailesi", "gecekondu ailesi" ve "kent aile"sidir.

Köy ailesi, ortalama aileden daha büyük olan, tarım ve hayvancılık yapan ve bu üretimi de kendi tüketimi için yapan ailedir.[16] Ama bu algı sosyal değişme ve modernleşme sonucu değişmiş ve bugünün köy ailesi daha fazla üretmekte ve üretim fazlasını satmaya başlamıştır.

Kasaba ailesi, küçük esnaf ve sanatkârlarla toprağını kendisi işlemeyen çiftçilerden oluşur. Kasaba da geniş ailelerin yanında çekirdek aileler de bulun maktadır.[17]

Gecekondu ailesi, kırsal kesimde toprağın azlığı ve verimsizliğinin yanı sıra ücretin yetersizliği nedeniyle büyük kentlerin kenarlarında ve gecekondu bölgelerinde oluşan aile biçimidir.[18]

---

14 Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Metis Yayınevi, İstanbul 1997, s.53.

15 Ünsal Oskay, *Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Bölgesi Maden İşçisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1983, s.53.

16 Serim Timur, *Structure de la Famille en Turquie*, Ankara 1972, s.31.

17 Aygen Erdentuğ, Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri, *Antropoloji Dergisi*, S.12, (1960-1985), s.176.

18 Birsen Gökçe, *Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme, Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 8, S.1-2, Mart-Ekim 1976, s.56.

Kent ailesi ise uzmanlaşmış ve farklılaşmış kurumlarla çevrili bireysel bir çevrede yaşar. Oturulan yer ile çalışılan yer arasında genelde belirli bir mesafe vardır. Hane halkı oranının küçük olduğu çekirdek aile tipidir. Ailenin eğitim görevleri kentlerde, kamusal kuruluşlar ve karmaşık toplumsal çevre tarafından yerine getirildiğinden, kent ailesinin eğitim fonksiyonu bu kuruluşlar ve çevre tarafından zayıflatılmıştır. Akrabalık ilişkileri kuvvetli değildir.[19]

Diğer yandan Türkiye'deki kent ailesi, çekirdek yapıya sahip olmakla beraber bir takım özellikler bakımından da ileri derecede sanayileşmiş toplumlardaki çağdaş aileden bazı farklılıklar gösterir. Baba hâkimiyetinin egemen olması ve yeni evlenen çiftlerin ebeveynleri tarafından çeşitli açılarda desteklenmesi gibi özellikler bu farklılıklar arasındadır.[20]

Bunlara rağmen geçiş döneminde yaşanan toplumsal buhranlar baskı ve tazyikler sonucu "geleneksel geniş aile" çözülmekte ve "çekirdek aile"ye dönüş olmakta ve bunu "çocuk sayısının azaltılması" takip etmektedir. Dağılıma bakıldığında kırsal kesimden kentlere gelen nüfus bazı nedenlerden dolayı kentlileşememekte, kente eski değer ve kurumlarını taşıyarak adeta kenti köylüleştirmektedir.

Kırsal alanda görülen geleneksel geniş ailenin sahip olduğu duruşa; "eşlerin eğitim durumu", "aynı mekân paylaşımı", "konut tipi", "ailelerin sahip oldukları gelir kaynakları" ile ve en önemlisi de "çocuk sayısı" etkili olmaktadır. Bunu tamamlayıcı mahiyette tek odalı evlerde barınma zorunluluğu, ataerkil aile yapısı, var olan kültürün çocuğa ve kadına uygulanan şiddeti tolere etmesi, eğitimde cinsiyet ayrımcılığı, kızların erken yaşta evlendirilmesi, fiziksel şiddeti destekleyen geleneksel yapı gibi faktörler "çocuk istismarı"nı kolaylaştırmaktadır.

4.Sosyal Değişme ve Modernleşme Karşısında Çok Çocuklu Geleneksel Ailelerde Çocuğun Geleceği

Bu araştırma Van, Bitlis ve Muş illerde bulunan geleneksel ailelerde "değişimin yaşandığı, bu değişimin yönünün gelenekçi toplumsal yapıdan modern toplum yapısına doğru olduğu" varsayımına dayanmaktadır. Bu değişimin hızı, yönü ve niteliği hakkında bilgi verilmiş, tespitler yapılmış ve onları sınama yoluna gidilmiştir.

1980 yılından itibaren başlayan eğilim, toplumu ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan etkisi altına almıştır. Değişimin ve toplumsal gelişimin öğrenilmesi için en az 10 ve üzeri çocukları olan "Çok Çocuklu Geleneksel Geniş Aile"de çocuğun tanınması ve yaşanılan değişimin bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenle bölgenin sosyo-kültürel yapısını nelerin değiştirdiğini ve bunda rol oynayan başat faktörlerin neler olduğu araştırılmıştır.

4.1.Evren ve Örneklem

Modernleşme ve sosyal değişimin çok çocukluluk üzerindeki etkilerini konu alan bu araştırma, Bitlis, Muş ve Van illerini kapsamaktadır. Bu araştırma, Bitlis'te 82, Muş'ta 112 ve Van'da 184 olmak üzere toplam 378 hane reisi ve 356 hane reisi eşi ile yapılan anket ve mülakatlara dayanmaktadır. Hane reislerinden 17'si kadındır.

Anket çalışmasının illere dağılımında illerin nüfusları dikkate alınarak dengeli bir dağılım sağlanmaya çalışılmıştır. Bu açıdan anketlerin illere dağılım oranları şu şekilde gerçekleştirilmiştir: Van: % 48,7; Muş: % 29,6 ve Bitlis: % 21,7. Anketlerin il ve ilçe merkezleri ile köylere dağılımı da birbirlerine yakın oranlardadır.

4.2. Bulgular

Geleneksel yapı, bir taraftan kendi içinde sonsuz bağlantılar yumağı gibi yaşarken diğer taraftan da çelişkilerle örülü yüzünü de hissettirir. Örneğin bir taraftan aşiret kuralları ve buna dayalı

19 Melih Kıray, "Büyük Knet ve Değişen Aile", Türkiye'de Ailenin Değişimi ve Toplum Bilimsel İncelemeler, *Türk Sosyal Bilimler Derneği*İ, Ankara 1984, s.69.

20 Emre Kongar, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1995, s.434.

örgütlenme kendini geleneksel hayat üzerinde var ederken, diğer yandan kentleşme, göç ve ekonomi kendi varlığını devam ettirmektedir.

Tablo 1. Ankete Katılanların Yaşadıkları Yerleşim Birimine Göre Dağılımları

Yerleşim Birimi	Sayı	Oran (%)
İl merkezi	111	29,4
İlçe merkezleri	97	25,7
Köyler	170	45,0
Toplam	378	100,0

Tabloda da görüldüğü gibi, anketlerin büyük bir kısmı (% 45,0) köylerde gerçekleştirilmiştir. İl veilçe merkezleri ise birbirlerine yakın oranlara sahiptir.

Ankete katılanların ortalama olarak yaşları 60'ın üzerindedir. Çok çocukluluk olgusunu tüm yönleriyle ortaya koymak açısından, bilinçli olarak böyle bir yola başvurulmuştur. Ankete katılan hane reislerinin % 77'si 60 yaşının üzerinde ve % 22'si ise 50-60 yaşları arasındadır. Hane reisi eşlerinde de benzer bir durum söz konusudur. Hane reisi eşlerinin de % 82'si (292 kişi) 60 yaşın üzerindedir. Geri kalanlar ise, 45 - 60 yaşlarındadır. Bunun dışında hane reislerinin büyük bir kısmı erkeklerden meydana gelmektedir. Ancak hanelerin 26'sının reisi (% 6,9) kadındır.

Örneklem grubunun % 93,1'i erkeklerden % 6,9'u ise kadınlardan oluşmaktadır. Görüşülen kadınların azlığında etkili olan en önemli faktör kadınların anket çalışmalarına katılmaktan çekinmeleri olmuştur.

Tablo 2. Hane Reisi ve Eşlerinin Eğitim Durumu

Eğitim durumu	Hane Reisi		Hane Reisi Eşi	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Okuryazar değil	173	45,8	266	74,7
Okuryazar	136	36,0	66	18,5
İlkokul	41	10,8	20	5,6
Ortaokul	18	4,8	3	0,8
Lise ve dengi	9	2,4	1	0,3
Üniversite	1	0,3	356	100,0
Toplam	378	100,0	266	74,7

Araştırmada örneklem grubunun en büyük kısmını %45,8 ile okuma-yazma bilmeyenler oluşturmaktadır. Bunları ikinci sırada % 36 ile okur-yazarlar izlemektedir. Bu iki oranın yüksek çıkmasının nedeni bunların büyük çoğunluğunun köyde doğması ve hala köyde yaşamaya devam etmesidir. Geleneksel aile olmak zaten buradan başlar. İlkokul düzeyinde eğitim almış olanlar % 10,8'i oluşturmaktadır. Daha sonra sırasıyla %4,8 ile ortaokul, %2,4 lise ve %0,3 ise üniversite seviyesinde eğitim almış olanlar gelmektedir. Hane reisi eşleri açısından ise durum çok daha vahimdir. Eşlerin sadece %6,7'si herhangi bir düzeyde okul okumuştur (Bunların da % 83'ü ilkokul mezunudur). Eşlerin ¾'ünün okuma-yazması yoktur.

Tablo 3.Hanelerin Gelir Kaynakları

Gelir kaynağı	Sayı	Oran (%)
Çiftçilik	180	47,6
İşçilik	27	7,1
Serbest işler	56	14,8
Çocukların kazancı	5	1,3
Ticaret	69	18,3
Memuriyet	13	3,4
Mal-mülk geliri	8	2,1
Emeklilik geliri	20	5,3

Toplam	378	100,0

Gelir kaynakları incelendiğinde mesleği çiftçi olanların%47,6 gibi oldukça yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Bunları %18,3'lük oranla ticaret yapanlar %14,8 ile serbest işler yapanlar izlemektedir. Çocukların kazancı ile geçinenlerin oranı % 1,3'tür ve bu oran en düşüktür. Bunu % 2,1 ile mal mülk gelirinden geçinenler takip etmektedir.

Bunun dışında hane reislerinin mesleğine bakıldığında da gelir kaynağına benzer bir durumla karşılaşılmıştır. Hane reislerinin % 46,3'ü (175 kişi) çiftçidir ve bu oran oldukça yüksektir. Bu durum yerleşik tarım hayatına dayalı bir iktisadi yapının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca hane reislerinin mesleği ile oturdukları yerleşim birimi karşılaştırıldığında mesleği çiftçi olanların ezici bir kısmının kırsal alanda yaşadığı görülmektedir. Aynı şekilde çiftçilik dışı mesleklerin ağırlıklı bulunduğu yerleşme birimleri ise il ve ilçe merkezlerdir. Hane reisi meslekleri içerisinde küçük esnaf (% 20,4), ikinci sıradadır. 37 kişi düzensiz işler (% 9,8), 22 kişi işçi (% 5,8), 15 kişi memur (% 4,0) ve 9 kişi de emeklidir (% 2,4). Geri kalan meslekler içerisinde nakliyeci, asgari ücretli, enformel işler gibi uğraşlardan oluşmaktadır. Hane reislerinin % 4,5'i de ev kadınıdır (17 kişi).

Tablo 4.Hane Reisleri ve Eşlerinin Evlilik Yaşları

Evlilik yaşı	Hane reisi		Hane reisi eşi	
	Sayı	**Oran (%)**	**Sayı**	**Oran (%)**
15-17	214	56,6	228	64,0
18-20	96	25,4	48	13,5
21-23	56	14,8	62	17,4
24-26	8	2,1	3	0,8
27-31	1	0,3	1	0,3
32-35	3	0,8	14	3,9
Toplam	378	100,0	356	100,0

Evliliklerin %56,6 oranı 15-17 yaşları arasında,%25,4'ü de, 18-20 yaşları arasında gerçekleşmiştir. Ancak aynı durum eşler için geçerli değildir. Kadınlarda evlenme yaşı her zaman erkeklerden daha düşüktür. Bu da gerek erkeklerin ve gerekse de kızların çocukluğunu öldürmektedir.[21] Yaş büyüdükçe evlenenlerin oranında azda olsa azalma olmaktadır. Eşlerin % 64'ü 30-40 yıllık, 34,7'si de 21-30 yıllık evlidirler. Bu da toplamda % 98,7'te tekabül etmektedir. Ortalama 16 yaşında evlendikleri düşünüldüğünde şimdiki yaş aralıkları 47-57 arası olmaktadır ki, bu da doğru bir sonuçtur. Diğer taraftan, eşlerin % 93,9'unun düğün zamanına kadar herhangi bir tanışıklıkları olmamıştır. Bu da kırsal alanların güçlü geleneksel yaşam koşullarını göstermektedir.

Tablo 5.Ailelerin Toplam Çocuk Sayıları ve Yaşayan Çocuk Sayıları

	Toplam çocuk sayısı		Yaşayan çocuk sayısı	
	Sayı	**Oran (%)**	**Sayı**	**Oran (%)**
9	-	-	1	0,3
10	131	34,7	151	39,9
11	57	15,1	63	16,7
12	134	35,4	122	32,3
13	32	8,5	29	7,7
14	15	4,0	8	2,1
15	7	1,9	4	1,1
16	2	0,5	-	-
Toplam	378	100,0	100,0	100,0

Genelde birinci eşinden en az 10 çocuğu olan ailelerin oranı %34,7, 11 çocuğu olan ailelerin oranı %15,1 ve 12 çocuğu olan ailelerin oranı ise % 35,4'tür. Bunu 13 ve üzeri çocukları olan aileler

21 Atalay Yörükoğlu, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk*, Özgür Yayınları, İstanbul 2000, s.13.

takip etmektedir. Araştırma boyunca her köyde tek eşten 10 ve üzeri çocukları olan aileler bulmak zor olmamıştır. Erkeklerin, çokeşliliği tercih etmelerinin kökeni çok eskilere dayanmakla beraber burada başat faktörler olarak onların oldukça farklı üreme ve beslenme içgüdülerinin doyumunu kadında aradıklarına ve onların birden fazla kadını sevebilme izlenimi buradan doğmaktadır.[22] Ama çokeşliliği tercih eden erkeklerin diğerlerine nazaran daha "sevgi dolu" olabilecekleri hususu da araştırılmaya değer bir konudur.

Birinci eşinde çok çocuğu olmasına rağmen iki eşli ailelerde ikinci eşin daha az çocuk sahibi olduğu tespit edilmiştir. Bunun da nedeni o yaşa gelen erkeğin ikinci defa evlenmeyi çocuk için değil de prestij için yapmış olmasıdır. Bu nedenle ikinci eşten fazla çocukları olmamaktadır. Ama birinci eşin vefatı veya az çocuk yapması gibi faktörler erkeğin ikinci defa evlenmesini zorunlu kılan nedenler olmuştur.

Tablo 6.Aile İçerisinde Erkek Çocuğun Daha Çok İstenmesinin Nedenleri

Erkek çocuk istenme nedeni	Sayı	Oran (%)
İhtiyarlıkta kendilerine bakması için	77	20,4
Tarım işlerinde kendilerine yardımcı olması için	112	29,6
Övünme aracı olduğu için	54	14,3
Baba soyunu devam ettirdiği için	53	14,0
Güç ve kuvvet göstergesi olduğu için	61	16,1
Geleneksel nedenler	19	5,0
Diğer	2	,5
Toplam	378	100,0

Görüşülen kişilerin fazla çocuk sahibi olma hususundaki tutumlarına bakıldığında % 29,6'lık kesimi tarım işlerinde kendilerine yardımcı olmasını istediği için bunu tercih ettiğini söylemiştir. Bunu ihtiyarladığımda bana baksınlar diyenler takip etmekte ve bunların da oranı % 20,4 olmaktadır. Çocuğu sosyal ve ekonomik bir güç olarak görme anlayışında olanlar ise % 16,1'de kalmaktadırlar. %14,3 bunu övünme aracı olarak algıladığı için ve % 14'de baba soyunu devam ettirdiğine inandığı için erkek çocuk istemektedir. Tabloda gözüken erkek evlada biçilen talebin farklılık arz ettiği ve zamana göre değişimin belirleyici unsur olduğu yönündedir. Bu durum, çocuğun ailesinin hayata nasıl baktığı ile de ilgilidir. Sosyo-kültürel ve ekonomik yapının daha yüksek olduğu toplumlarda çocuğun "yaşlılık güvencesi" olarak değerlendirilmesinde azalma görülmektedir.

"Yaşlılık güvencesi"nin bir değer olarak anlam kazanması küçük esnaf ve sanatkarlar arasında en yüksek seviyede kabul görürken bu durum ücretli olarak çalışanlar için değer kaybına uğrar ve beyaz yakalılar için ise en düşük seviyeye iner. Sanayileşmeyle beraber günümüz toplumlarında bireylerin çalıştıkları işlerde yaşlılık güvenceleri arttığı oranda çocuğun gelecek güvencesi olarak algılanması ciddi manada önemini kaybetmeye başlamıştır.[23]

Diğer yanda aile içinde en iyi ilişkiler erkek çocuklarla kurulmaktadır. Her anne eve gelin olarak geldiği ve çocuğu olmadığı için statüsü düşüktür. Aileye kendini kabul ettirmesi bir takım maharetlerinin yanında erkek çocuk sahibi olmasıyla da bağlantılıdır. Bu nedenle erkek çocuk sahibi olduğunda aile içindeki statüsü gerek eşi ve gerekse de eşinin ailesi tarafından kabul görür. O da bunu bildiği için bütün umutlarını, endişelerini ve geleceğe yönelik planlarını erkek çocuklar üzerinde inşa eder. Bu nedenle erkek çocuğuna güvenmek zorundadır.

Erkek çocuklar günün birinde babalarına karşı tutumlarını değiştirdikleri gibi annelerine karşı da tutumlarını değiştirebilmektedirler. Bu da kaynananın gelini üzerinde hâkimiyet alanının azalmasına neden olmaktadır. Bu durum biraz da anne-oğul ilişkilerinin sınırlanmasına ve oğlun tercihini annesinden ziyade eşinden yana kullanmasına neden olmaktadır.

22 Vilar, *age*, s. 45.

23 Kağıtçıbaşı, *age*, s.79.

Diğer taraftan eşlerin % 25,1'i en son doğumlarını 19 yıl önce yaparken, % 13,5'i 18 yıl önce, % 14,6'sı 5 yıl önce ve % 16,6'sı da 3 yıl önce yapmışlardır. 20 yıldan daha fazla bir süredir son doğumunu yapanların oranı % 13,9'dur.

Eşlerin % 58,1'i (207 kişi) herhangi bir doğum kontrolü ya da aile planlaması uygulamazken, doğum kontrolü yapanların oranı % 41,9'dur. Doğum kontrolü uygulayanların % 52,3'ü (78 kişi) il ve ilçe merkezlerinde yaşarken, geri kalanı köylerde yaşamaktadır. Yine de köylerde yaşayanların % 47,7'sinin doğum kontrolü yapması, yaşanan değişimi göstermesi açısından önemlidir.

Tablo 7.Hane Reislerine Göre İdeal Çocuk Sayısı

İdeal çocuk sayısı	Sayı	Oran (%)
1	4	1,1
2	95	25,1
3	109	28,8
4	120	31,7
5	46	12,2
6	1	0,3
7	1	0,3
10	2	0,5
Toplam	378	100,0

İdeal çocuk sayısı kaç olmalıdır sorusuna 2 diyenler %25,1, 3 çocuk diyenler %28,8, 4 çocuk diyenler %31,7, 5 çocuk diyenler ise %12,2'dir. Ortalama çocuk bandının 3,5 civarında olduğunu söylemek mümkündür. Zaten araştırma boyunca 10 ve üzeri çocukları olan ailelere şimdi evli olsaydınız kaç çocuk yapmak isterdiniz sorusu sorulduğunda şimdiki aklım olsa en az 3 en fazla ise 4 çocuk yapardım demişlerdir. Çok çocukluluk aynı zamanda mevcut çocuklara daha az değerin verilmesine ve kardeşler arasında şiddetin yaygınlaşmasına da neden olmaktadır. Bu da yukarıda ifade edilen değişim sürecini göstermektedir.

Hane reislerinin % 99,2'si (375 kişi) bugünkü koşullarda çok eşliliği tercih etmeyeceklerini ifade etmiştir. Bugün için tercih edilen evlilik türü tek eşe dayalı evliliktir ve bunu tercih edenler yüksek bir oranı oluşturmaktadırlar. Çok eşliliği bugünkü koşullarda tercih edenlerin oranı ise sadece % 0,8 gibi oldukça düşüktür.

Bunun gibi hane reislerinin % 98,9'u çocuklarının da çok eşli olmasını istemediklerini ifade etmişlerdir. Zaten 10 ve üzeri aileler bir eşten en az 10 çocuk sahibi olduklarını bunu fazla gördüklerini daha da ilginci çocuklarının bırakın çok eşli olmasını kendileri kadar çok çocuk yapmalarını dahi istemediklerini kendileriyle yapılan mülakatlarda söylemişlerdir. Modernleşmeyle beraber toplumun değerler sisteminde meydana gelen değişim, bireyi kültürlü ve bilinçli hale getirmiştir. İnsanlar çocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde bunu bilinçli ve sorumluluk sahibi bir birey olarak planlamakta ve çocukların geleceğini ve sayısını buna göre belirlemektedirler.[24]

Hane reislerinin % 70,4'ü kız çocuklarını 18 yaşında, % 6,4'ü 19 yaşında ve % 13,6'sı ise 20 yaşında evlendirdikleri yukarıda ifade edilmiştir. Aynı şekilde erkek çocuklarını evlendirdikleri yaşlar da % 56,4 ile 20 yaş, % 12,8 ile 18 yaş, % 11,0 ile 21 yaş olarak öne çıkmaktadır. Hane reisi eşlerine sorulan sizce evlilik yaşları ne olmalıdır konusunda da benzer cevaplar alınmıştır. Eşlerin % 60,7'si kız çocukları için ideal evlenme yaşının 18 olduğunu, % 9,2'si 17 yaş, % 3,4'ü 19 yaş ve % 24,1'i de 20 yaş olduğunu ifade etmişlerdir. Erkek çocukları ile ilgili ideal yaş konusunda ise daha yüksek yaşlar söz konusu olmaktadır. Eşlerin % 40,8'i erkek çocukları için ideal evlenme yaşını 20 olarak belirtmişlerdir. % 22,7'si 18 yaş, % 4,6'sı 19 yaş, % 9,5'i 21 yaş ve % 10,6'sı da 22 yaşı en ideal yaş olarak göstermişlerdir. Dolayısıyla hane reislerinin kendi evlilik yaşları ile çocuklarını evlendirdikleri yaş karşılaştırıldığında değişimin boyutları çok daha net görülebilmektedir. Oysa bazı bilim adamları

24 Sayın, *age*, 117..

18 yaşına kadar olan dönemi çocukluk dönemi olarak tanımlarlar.[25] Bu nedenle ortalama olarak 18 yaşında evlendirilen kızlar için bu yaş düşündürücü olmalıdır.

Kırsal kesim için aile bir üretim organizasyonudur. Bu organizasyonun gereksinimlerinin ürünü olan yüksek doğurganlık kent çevresinde denetim altına alındığı için çok çocuk sahibi olmak verimli olamamaktadır. Kırsal kesim için belli bir yere kadar aileye yarar sağlayan çok çocuk, kent ailesi için fonksiyonel olamamanın yanı sıra önemli bir harcama alanı ve gider olmaktadır. Sonuçta çok çocuk, kent ailesi için ekonomik bir etkinlik olamadığı gibi yetiştirilmesi, eğitim alması ve sosyalleştirilmesi gibi faktörler aileye ekonomik açıdan yük getirdiği için kent ailesi daha az çocuk yapmayı tercih etmektedir.

Sonuç:

Sosyal değişme ve modernleşme olgusu sosyo-kültürel hayatın bütün kurumlarında olduğu gibi aile yapısına da etkide bulunmuş, ailenin geleneksel yapısı, rolü ve işlevlerini değiştirmiştir. Değişimin yaşandığı bu süreçte en fazla etkilenen kurum, kültürün temel değer ve normlarının ilk olarak aktarıldığı ve bireyin kişilik ve kimlik kodlarının şekillendiği bir sosyalleşme dünyası olan aile ve çocuk üzerinde olmuştur.

Aile, toplumsal sistemin en önemli yapısal unsurudur. Sistemin genel karakteristiklerini yansıtma ve kendisini oluşturan bireylere bunu aktarma işlevine sahiptir. Bir sosyal kurum olarak aile, tarihsel ve toplumsal süreçlerin gelişimine bağlı olarak değişmektedir. Diğer taraftan Rousseau ve Locke gibi düşünürler de çocuğun iyi veya kötü olarak ortaya çıkmasında sorumluğun toplumda ve onu temsil eden ailenin savunduğu değerlerde olduğunu ifade etmişlerdir.[26]

Geleneksel toplum ve modern toplum ayrımı en çok aile yapısında görülen değişimlerle tanımlanmakta ve kavramlaştırılmaktadır. Modern toplumun ortaya çıkışını hazırlayan sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçlerinin yanı sıra toplumsal kurumların yapısında meydana gelen değişmeler toplumun temelini oluşturan ailenin de yapısını, öğelerini ve işlevlerini tamamen farklılaşmıştır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde doğurganlık oranının yüksek olmasında geleneksel üretim tarzları, çocuğun ekonomik bir faktör olarak düşünülmesi ve üretici potansiyelinden yararlanma isteğinin yanında, çok çocukluluğun toplumsal güç göstergesi olarak düşünülmesi gibi sosyo-kültürel faktörlerden de söz etmek mümkündür.

Kent ailesinde ise çocuk ekonomik bir etkinlik olmadığı gibi yetiştirilmesi, eğitim ve toplumsallaştırılması da aile bütçesine ağırlık getirdiği için kent ailesi çocuk sayısını sınırlandırma yoluna gitmiştir. Değişen ailenin ekonomik işlevinin nitelik değiştirmesi, yeni kuşakları aileye bağlayan bağımlılık ilişkilerinin giderek etkinliğini yitirmesi aynı ya da farklı kuşaktan ailelerin birlikte yaşama koşullarına son vermiştir. Sonuçta ortaya çıkan kent ailesi çekirdek ailedir. Bu çekirdek aile, eşlerin toplumsal, bireysel, psikolojik gereksinmelerini karşılamakla beraber toplumsallaştırma işlevini üstlenerek bir kurum haline gelmiştir. Meydana gelen aile, üyeleri arasındaki ilişkileri eşitlikçi düzeyde sürdürme eğilimine gitmiştir. Sosyologlar çocukların duygusal, biyolojik ve ekonomik yönden korunması ve yetiştirilmesini ailenin en önemli fonksiyonları arasında saymaya hala devem etmektedirler. Bu nedenle aile, çocuğun kaderinin çizildiği en önemli birim olma işlevini sürdürmektedir.[27]

Sosyal değişme ve modernleşmeyle beraber geleneksel toplumda dünyaya gelen değişmeler çocukların geleceği hususunda güven vermemektedir. Buna son yıllarda artan yoksulluk ve özelde de "kent yoksulluğu", periferide (varoşlar) yaşam şartlarının zorluğu, kayıt dışı sektörlerin varlığı ve dışlanmışlık üzerine kurulu toplumsal grupların mevcudiyeti.[28] Çocukların geleceğini tehdit

25 Hamit Dündar, "Çocukların ve Gençlerin Suça İtiliş Sebepleri Üzerine Bir İnceleme", *Adalet Dergisi, Gençlik Yılı Özel Sayısı*, S.32, Ekim 1995, s.32.

26 Jean-Jacques Rousseau, Emile ou L'Éducation, Flammarion, Paris 2009, s.99.

27 Mustafa Ergün, Eğitim ve Toplum, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, Malatya 1987, s.39.

28 Necmi Erdoğan, "Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine", Toplum ve Bilim, S.89, Yaz 2001, s.15.

etmektedir. Bunu tamamlayıcı mahiyette okul çağına geldiği halde okul yerine "madde bağımlılığı"na ve "sokak işçiliği"ne itilen çocukların varlığı da apayrı bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Bugün bu kesimin ciddi bir olgu olarak ortaya çıkması ve giderek toplumsal formasyona damgasını vurması sadece küresel ölçekte yaşanmakta olan ekonomik paradigma değişiklikleriyle açıklanamaz.

Kaynaklar

BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan, *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitapevi, İstanbul 1986.

DÜNDAR, Hamit (1995). "Çocukların ve Gençlerin Suça İtiliş Sebepleri Üzerine Bir İnceleme", *Adalet Dergisi, Gençlik Yılı Özel Sayısı,* S.32, Ekim 1995, s.30-37.

ERDOĞAN, Necmi, "Türkiye'de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine", *Toplum ve Bilim,* S.89, Yaz 2001, s. 7-22.

ERDENTUĞ,Aygen, "Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri", Antropoloji Dergisi, S.12, (1960-1985), s.165-212.

ERGÜN, Mustafa, *Eğitim ve Toplum*, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını, Malatya 1987.

GİDDENS, Anthony, *Modernliğin Sonuçları* (Çev: E. Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998.

GÖKÇE, Birsen, "Aile ve Aile Tipleri Üzerine Bir İnceleme", *Hacettepe Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Cilt 8, S.1-2, Mart-Ekim 1976, s.46-67.

GÖKÇE, Birsen, *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar,* Savaş Yayınevi, Ankara 1996.

GÖLE, Nilüfer. Batı dışı modernlik: Kavram üzerine. Ed: U. Kocabaşoğlu, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce -Modernleşme ve Batıcılık-* içinde. Cilt 3, 2002, s. 56-67.

KAĞITÇIBAŞI, Çiğdem, *Çocuğun Değeri: Türkiye'de Değerler ve Doğurganlık*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1980.

KANDİYOTİ, Deniz, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar*, Metis Yayınevi, İstanbul 1997.

KIRAY, Melih, "Büyük Kent ve Değişen Aile" Türkiye'de Ailenin Değişimi ve Toplum Bilimsel İncelemeler, *Türk Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 1984, s.65-78.

KONGAR, Emre, *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı,* Remzi Kitapevi, İstanbul 1995.

MARDİN, Şerif, *Türkiye'de Toplumsal Siyaset(Makaleler1),* İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

MERTER, Feridun, *1950-1983 Yılları Arasında Köy Ailesinde Meydana Gelen Değişmeler (Malatya Örneği),* Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990.

ONUR, Bekir, *Çocuk Tarih ve Toplum,* İmge Kitabevi, Ankara 2007.

ORTAYLI, İlber, *Osmanlı Toplumunda Aile*, Pan Yayınları, İstanbul 2001.

OSKAY, Ünsal, *Geçiş Dönemi Tipi Olarak Zonguldak Kömür Havzası Bölgesi Maden İşçisi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1983.

ROUSSEAU, Jean-Jacques, *Emile ou De L'éducation*, Flammarion, Paris 2009.

SAYIN, Önay, *Sosyolojiye Giriş(Sosyolojinin Temelleri),* Erdem Kitapevi, İzmir 1985.

SAYIN, Önay, *Aile Sosyolojisi,* Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1990.

TİMUR, Serim., *Structure de la Famille en Turquie*, Ankara 1972.

VİLAR, Esther, *Le Sexe Polygame Le Droit De L'Homme A Plusieurs Femmes*, Les Cahiers du Grif, éd. Albin Michel, 1976.

YÖRÜKOĞLU, Atalay, *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk,* Özgür Yayınları, İstanbul 2000.